

ПРОСТОРОВА РОЛЬ, ФУНКЦІЯ ТА ХАРАКТЕР КОМПОЗИЦІЇ ФОНТАНІВ І ВОДЯНИХ СИСТЕМ В МІСЬКІЙ СТРУКТУРІ

Гарнік Т. М., канд. архітектури, доцент кафедри дизайну,

Литвиненко О. С., магістрант кафедри дизайну

Черкаський державний технологічний університет

Анотація. Розглянуто позитивні і негативні наслідки модернізації фонтанів та водяних пристроїв, які суттєво впливають на семантику міських просторів.

Ключові слова: фонтани, водяні системи, міське середовище, семантика простору.

Аннотация. Гарник Т.М., Литвиненко Е.С. Пространственная роль, функция и характер композиции фонтанов и водных систем в городской структуре. Рассмотрены позитивные и негативные последствия модернизации фонтанов и водяных устройств, которые существенно влияют на семантику городских пространств.

Ключевые слова: фонтаны, водяные системы, городская среда, семантика пространства.

Annotation. Garnik T.M., Litvinenko O.S. Spatial role, function and character of composition of fountains and water systems in a city structure The positive and negative consequences of modernization of fountains and aquatic devices which substantially influence on semantics of city spaces are considered.

Keywords: fountain, aquatic systems, city environment, semantic space.

Постановка проблеми. Фонтани завжди були улюбленим місцем відпочинку городян, особливо в спекотні дні. Прикрашали фонтанами будь-яку вільну від забудови територію. Недарма в Росії, з зростанням будівельної галузі наприкінці XIX ст., почалося бурне будівництво фонтанів. Тільки в Санкт-Петербурзі їх нараховувалося більше 300 одиниць. В Києві у 1915 р., наприклад, тільки на балансі Акціонерного Київського товариства водопостачання, знаходилося 14 діючих фонтанів. Після революції їх зруйнували, оскільки вони шкодили «пролетарській реконструкції» [1].

Міські фонтани знову повертаються із забуття і стають прикрасою багатьох міст України. Наявність фонтанів, передусім світломузикальних, в деякій мірі підіймають престиж міста, оскільки окремі його райони поповнюються культурно-розважальним змістом. Ось чому на тлі минулої доби перебудови та сучасної модернізації міських територій, авторів особливо непокоїть доля старих фонтанів, теперішня їх реанімація та улаштування, надання їм нових і невідповідних форм та конструкцій, які з доданням інших декоративно мистецьких компонентів, радикально змінюють змістову складову усталеного міського ансамблевого простору.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз стану проблеми дозволяє зробити висновок, що значна кількість праць науковців і краєзнавців таких, як: Білоуса В., Гонци Ф., Косаревського І., Реця С., Урсатія Г., Юхно Б. присвячені фонтанам і водяним системам, які, в основному, аналізувалися в контексті великих садово-паркових систем, що входять до її складу разом з іншими малими архітектурними формами і пристроями. Аналіз стану сучасних

міських фонтанів є, на погляд авторів, актуальним, оскільки окреслює усі проблеми, що пов'язані з їх модернізацією або з перебудовою міського ансамблевого простору.

Мета дослідження. Виявити позитивні і негативні сторони модернізації фонтанів та водяних пристроїв та результати зміни змістового характеру простору певного району, а також передбачити культурні наслідки, в разі радикальних трансформацій в площині архітектурного середовища.

Виклад основного матеріалу. Міське середовище має сприйматися як дещо організоване в часі, що несе знаки минулого і як таке, що могло б свідчити про перспективи майбутнього [2, с. 133]. Деякі місця в міських середовищах, як і старовина, повинні сприйматися як пам'ять. Одними з яскравих елементів міст, свідченнями його культурного рівня, вважаються фонтани. Ці малі архітектурні форми разом із складними конструкціями з водяних систем, знову починають займати почесне місце в низці таких важливих складових міста, як бульвар, площа, пам'ятник, тощо.

На жаль, зміни політичного і економічного курсів в державі не сприяли ані збереженню, ані розвитку такого міського елемента культури. В цьому можна звинуватити урбанізаційні процеси і поступове втрачання розуміння міста як місця для життя, а не як місця тільки для житла і праці. Якщо всі історичні міста Черкащини, без винятку, в 40-ві рр. ХХ ст. мали в своєму складі великий відсоток аграрного елемента (садибну, малоповерхову забудову з земельними ділянками) [3, с. 119], завдяки якому було можливим влаштовувати невеликі сквери і палісади з джерелами і фонтанами, то розвиток урбанізаційних процесів поступово призводив до блокування земельних ділянок і послідовне їх знищення через багатоповерхову забудову. Бажання перетворити в 60-х рр. усі радянські міста в міста-сади, мали позитивний наслідок в цьому сенсі. В нову міську структуру висаджувалася багата кількість дерев, частіше уздовж шляхів і, згідно генеральним планам, мало б організовуватися чимало скверів і парків, місць відпочинку і зоопарків. Проте, поки все узгоджувалося на папері, капітальне будівництво не припинялося і, як зазначає С. Рець [4, с. 1-3], вже в 70-ті рр. місту було дуже складно розвиватися, оскільки велика частина територій придатних для забудови, була вже використана.

На сьогодні, як відомо, в Черкасах періодично функціонує 8 фонтанів, частина з яких утримується за рахунок міської ради, а частина належить різним відомствам (рис. 1).

Традиційна, ще в 50-ті рр., комплексна та ансамблева забудова центру в м. Черкасах залишила у спадок чудовий сквер з фонтаном поряд з спорудою обласної Ради (1957 р.), яка мала пишні форми «сталінського ампіру» і в підтримку якої, власно, сквер і був влаштований (рис. 2А, 2А.1). Форми фонтану відповідали архітектурі споруди, особливо фасаду з напівкруглим ризалітом з колонами. Композиційно, головна горизонтальна вісь обласної Ради співпадала з віссю пам'ятнику В. І. Леніну (збоку бульвару Шевченка)

та з головною віссю скверу, поділяючи його на дві рівні частини. Сквер займав половину площі кварталу і виходив на паралельну до бульвару, більш спокійну, вулицю Хрещатик. Тогочасна комплексна забудова житловими будинками та щільність зелених насаджень, забезпечувала камерний характер скверу. Не дивно, що і форми фонтану мали форму стилізованої квітки, тобто наближену до природи форму. Завдяки не гомінливим цівкам фонтану, сквер забезпечував городянам короткий, затишний відпочинок. Таким чином, з огляду на просторову композицію ансамблю, відкриті простори являли собою змістовні контрасти:

- 1) змістовий – суспільний політичний осередок (гомінкий збоку бульвару) і суспільний рекреаційний (тихий збоку вулиці);
- 2) предметний – майдан і пам'ятник та сквер з фонтаном.

Саме така композиційна гармонізація просторів забезпечувала різноманітність функціональних ритмів і збагачувала формами і змістом міську структуру. Зміна смаків в 80-ті рр. трансформувала форму фонтану. Кругла наземна чаша залишається незмінною, але в її середину встановлюється інша, площинна форма, замість вертикальної. Вона мала вигляд перевернутої тарілки, вкритій різнокольоровою мозаїкою. Форма закривала майже все дзеркало води і, по суті, не являла собою фонтан, а скоріше тяжку за масою декоративну форму. В такому вигляді вона, напівзруйнована, проіснувала до 2007 р., і в 2008 р. була замінена на модну і престижну конструкцію – світломузикальний фонтан. Мала архітектурна форма, як така, зникає. Її замінюють на багаторівневі форсуни, за допомогою яких, система починає являти собою оригінальну водяну форму (разом з дифузним кольоровим світлом і у супроводі музики в певні години світового і вечірнього часу).

Проведений екскурс в недалеке минуле і констатація теперішньої ситуації з фонтаном у сквері, може ще раз підтвердити той факт, що втручання в цілісну структуру ансамблю, на жаль не пішло на користь – по-перше, культурі міста, а по-друге, – скверу. Він загубив свій рекреаційний статус, трансформувавшись за рахунок нового фонтану в розважальний рухомий простір, при тому всьому, що оборада й досі функціонує, а на протилежному боці споруди, на майдані, поки ще залишається постамент, але вже без фігури Ілліча. Якщо колись чаша і вертикальна архітектурна форма фонтану відповідала усім принципам просторової і мистецької композиції ансамблю, то нинішнє творіння має часовий характер діяльності і не може вважатися малою архітектурною формою. Основна водяна форма не постійна, а тому в зимовий час цю систему ніяк неможна назвати, хоча б як колись, – малою архітектурною формою. Таким чином можна сказати, що порушення цілісності ансамблю лишає його частини не тільки композиційної довершеності, а й змістового навантаження.

Розташування другого фонтану в центральній частині міста біля будинку міської Ради, можна віднести теж до виразних прикладів ансамблевої забудови, а також до певної системи, яка утворилася з низки фонтанів, що прикрашають

простір бульвару, принаймні, більшу його половину. Споруда міської Ради (збудована в 70-ті рр.) була поставлена на перехресті бульвару і вулиці Б. Вишневецького. Чверть перехрестя являло собою частину майдану перед об'їздом. На протилежній по діагоналі чверті, була утворена невелика площа перед протяглим фасадом міськради, який був зорієнтований на центральний майдан і перпендикулярну до нього вісь бульвару. Через особливості утвореної

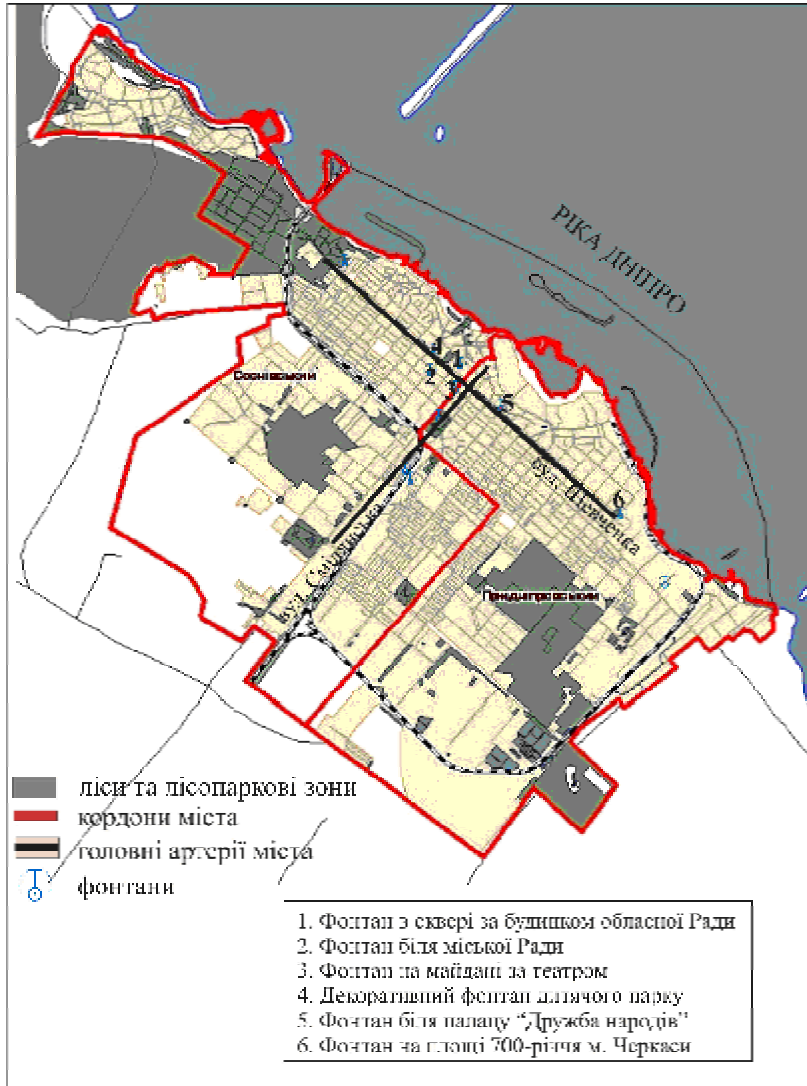

Рис. 1. Карта міста Черкаси з розташуванням фонтанів

просторової композиції ансамблю споруд на майдані, вхід в міськраду був запроектований збоку бульвару. За правилами площинної композиції, в іншій частині фасаду бракувало «плями», яка б врівноважувала елемент фасаду (темно-сірого кольору портал входу на тлі білого «соціолекту»). Такою «плямою» стала оригінальна конструкція фонтану, яка утворювала дві водяні сфери (рис. 2Б). Наземна чаша фонтану складалася з двох квадратних резервуарів. Один з них був більшим за площею, з вищим рівнем води і частково перекивав інший. Час перебудов, на щастя, його не торкнувся, більше того, «модернізація» сусіднього будинку поряд з ним, відбулася таким чином, що споруда отримала форми бароко і підняла, тим самим, статус цієї маленької оази для відпочинку.

Продовжуючи ідею формування площ з фонтанами біля громадських споруд, в Черкасах була залишена невелика територія за театром (через квартал бульвару від центральної площі) для розбудови скверу. Організація його була доречною, оскільки місце відпочинку на невеликому майданчику (з скульптурою Кобзаря з правого боку біля входу до театру), не було. За сквером, протягом 40 років, формувалася доволі затишна ділова та житлова частина міста (рис. 3Л). На жаль, сьогодні територія скверу закрыта, оскільки планується на ній будівництво торгівельно-розважального закладу і, за запевненням міських чиновників, фонтан має там таки бути. Але піддається сумніву весь задум новобудови, оскільки буде переміщений один дуже вагомий і серйозний акцент – з просвітницького і культурного місця простору ансамблю у бік розважального. Як бачимо, це вже друге місце в центральній частині Черкас, яке має отримати розважальний характер простору. Це викликає певну тривогу, оскільки на протилежному боці від облради, вже розташовані розважальні заклади – 2 казино, боулінг, дитячий майданчик! Центр міста, з поважного і представницького, поступово перетворюється на центр розваг, на кшталт американських міст Лас-Вегаса або Ріно.

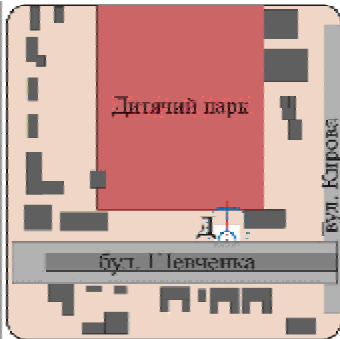
Повертаючись до теми, слід звернути увагу на одне з відвідуваного черкашанками і донині місця – фонтану біля палацу «Дружба народів» (рис. 2В), який теж має своєрідну прив'язку до бульвару. Простір невеликого майдану, утвореного за рахунок зсуву споруди палацу (з тяжкуватими формами) на територію кварталу, разом з масивною і, досить великою площиною квадратної чаші водяної системи, сприймається напрочуд прозорим і легким. Це пояснюється тим, що візуально майдан збільшує простір бульвару та малоповерхова забудова з трьох боків. Велика водяна маса, яка підіймалася з чаші в години дії фонтану, являла собою контраст рухомого і статичного. Утворювалися на деякий час два, таких собі, розважальних центри: один з яких збирав людей зовні, а інший – всередині. Обставини економічного характеру, зупинили повноцінне функціонування фонтану. Була порушена змістова композиція. З встановленням пам'ятника Б. Хмельницькому на протилежному від фонтану боці майдану, з розважального, він перетворюється на представницький. Таке невіддале

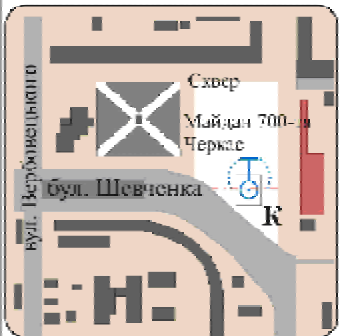
Рис. 2. Фонтани міста Черкаси (А, Б, В)

втручання в усталену семантику майдану, знищило його рекреаційну суть і принизило сам пам'ятник.

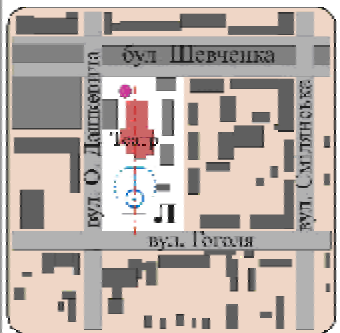
Ще однією, досить незвичною декоративною формою, яка прикрашала майже три десятки років все той же бульвар (в кварталі від центральної площі

Д

К

Л

- Д. Декоративний фонтан дитячого парку
 К. Фонтан на майдані 700-тя м. Черкаси
 Л. Майдан в схері театру

Рис. 3. Фонтани міста Черкаси (Д, К, Л)

в північному напрямку), був каскад фонтанів, який було створено дусі Антоніо Гауді. Він належить дитячому паркові, який займає велику площу кварталу між бульваром і вулицею Хрещатик (рис. 3). Економічна нестабільність, людська байдужість і варварство позначилася на загальному вигляді фонтану. До часів перебудови парк входив в комплекс споруд, які мали відношення до дітей та юнацтва (дитячий кінотеатр, бібліотека для юнацтва, споруда ДОСАФ). Доповнював цей просвітницько-виховний простір, розташований неподалік історичний музей та меморіальний комплекс. Парк функціонує досі, оскільки знаходиться під патронатом Центру дитячої та юнацької творчості. [5, с. 10], (рис. 3Д). Зовсім анекдотичним виглядає фронт бульвару з фонтаном дитячого парку. З правого боку від нього аптека, з лівого – Дім трауру.

Резюмуючи вище викладене, можна сказати, що ще в радянські часи міська розпланувальна система передбачала утворення змістових центрів з організацією площ скверів і фонтанів біля громадських споруд. Архітекторами і містобудівниками були прораховані не тільки функція кожної малої архітектурної форми, а й їх містобудівна та мистецька роль.

Про це свідчить, наприклад, вертикаль високої скульптурної композиції, яка логічно завершувала велику вісь бульвару (14 км), а водяна система логічно закінчувала утворене намисто з фонтанів, так чи інакше пов'язаних з ним (рис. 3К). Скульптурна композиція, яка знаходиться площі східного кінця бульвару, була поставлена на честь 700-річчя міста.

Висновки. Короткий огляд теперішнього стану фонтанів і декоративних водойм може свідчити про те, що міською владою, головним архітектором і художником міста, містобудівною радою, при розгляданні дизайнерських або архітектурних проектів, не враховується чимало містобудівних, архітектурних та культурно-мистецьких чинників, без яких місто, як цілісна, органічна, логічна та гармонійна структура, буде поступово руйнуватися. З прикладів видно, що випадіння однієї ланки з змістової системи, призводить до знешкодження семантики простору ансамблю або комплексу, загалом району міста. Городяни втрачають звичні орієнтири, центр міста перетворюється у монофункціональне (розважальне) місце, місто втрачає сенс притаманної для нього системності (поліморфності, полімасштабності, поліконтекстуальності та ін.).

Література:

1. Анисимов А. Под сенью киевских фонтанов // Режим доступу: http://www.oldkiev.info/pamyatniki_kieva/fontani_kieva.html.
2. Иконников А. В. Искусство, среда, время: Эстет. орг. среды / А. В. Иконников. – М.: Сов. художник, 1985. – 334 с.
3. Черкас Б. С. Город и аграрная среда. – Львов: издательство «Світ», 1992. – С. 119. – 147 с.
4. Рець С. К. О развитии Черкасс // Строительство и архитектура, 1973, № 11. – С. 1-3.
5. Каргалапова Ю. Що чекає черкаські парки // Вечірні Черкаси, 25 квітня 2007. – С. 10.

Надійшла до редакції 27.01.2009